

УДК 004.38:373.3.16:5(045)

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК МЕДІАГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ПРЕДМЕТА «Я У СВІТІ»: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Єрко Г.І., викладач-методист,
викладач кафедри суспільних дисциплін
Луцький педагогічний коледж

У статті проаналізовано та описано результати опитування вчителів початкових класів щодо формування навичок медіаграмотності та критичного мислення в початковій школі на уроках «Я у світі». Визначено дидактичні особливості впливу медіаграмотності на освітній процес початкової школи.

Ключові слова: медіаграмотність, початкова освіта, дисципліна «Я у світі», методи навчання, прийоми навчання.

В статье проанализированы и описаны результаты опроса учителей начальных классов по формированию навыков медиаграмотности и критического мышления в начальной школе на уроках «Я в мире». Определены дидактические особенности влияния медиаграмотности на образовательный процесс начальной школы.

Ключевые слова: медиаграмотность, начальная школа, дисциплина «Я в мире», методы обучения, приёмы обучения.

Yerko H.I. FORMATION OF MEDIA ACCUMULATION SKILLS OF TEACHERS OF INITIAL CLASSES IN TEACHING THE SUBJECT «ME IN THE WORLD»: PRACTICAL ASPECTS

In an article are analyzed and described the results of a survey of primary school teachers concerning the media literacy and critical thinking skills at elementary school on the lessons «Me in the world». There are determined the didactic features of the influence of media literacy on the educational process of elementary school.

Key words: media literacy, elementary education, discipline «I am in the world», methods of teaching, receptions of teaching.

Постановка проблеми. Людство постійно розвивається. До того ж темп змін невпинно пришвидшується. І для людини, і для країни стає дедалі важливіше вміти реагувати на ці зміни, щоб не залишитися осторонь прогресу. Ми спостерігаємо появу нових медіа, що використовують технології, які ще вчора здавалися казковими.

Вважається, що медіаосвіта пов'язана з усіма видами медіа й різними технологіями. Саме вона має дати людям можливість зрозуміти, як масова комунікація використовується в їхньому соціумі, й навчити правильно користуватися медіакомунікаціями. На думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта – частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження і права на інформацію та інструмент підтримки демократії [3].

Медіа потужно й по-різному впливають на освіту молодого покоління, часто перетворюючись на провідний чинник його соціалізації, стихійного соціального навчання, стають засобом дистанційної та джерелом неформальної освіти. До цього додаються: недосконалий захист дитини від медіаконтенту, що може шкодити її здоров'ю та розвитку, відсутність механізмів ефективної саморегуляції інформаційного рин-

ку, які не допускали б недоброякісної медіапродукції, низькоморальних ідеологем та цінностей, інших соціально шкідливих інформаційних впливів [2].

Особливо складно адаптуватися в сучасному світі дітям з їх ще не усталеною вразливою психікою. Раніше школа була основним джерелом отримання дитиною інформації про світ, людину, суспільство, природу. Сьогодні ж ЗМІ стають істотним чинником формування у дітей картини світу. Збільшення обсягу інформації, яка сприймається дітьми, іноді завдає шкоди.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання озвученої проблеми, дозволяє стверджувати, що сьогодні у вітчизняній науці поки що не вистачає фундаментальних розробок із проблеми впровадження медіаграмотності в початковій школі під час вивчення предмета «Я у світі».

Для розуміння медіаосвітніх процесів у незалежній Україні важливе значення має Концепція впровадження медіаосвіти в Україні [6], теоретичні й практичні розробки зарубіжних вчених і вітчизняних медіапедагогів: Ф. Рогоу, С. Шейбе [8], В. Іванова [1], Л. Найдьонові [4], Г. Онкович [5; 6], Б. Потятинника [7] та ін.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати результати опитування вчителів початкових класів щодо визначення формування навичок медіаграмотності та критичного мислення на уроках «Я у світі»; визначити дидактичні особливості формування медіаграмотності у початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Школа відіграє важливу роль у житті учнів/учениць. Вона має забезпечити умови, в яких діти та підлітки зможуть не тільки отримувати знання в класі, а й здобувати вміння та навички застосовувати їх у реальному житті.

Школа має мотивувати учнів/учениць бути активними членами своєї спільноти, громади і надавати їм необхідні для цього засоби. І головним у вирішенні цих важливих життєвих питань є вчитель. Запровадження медіаосвіти в навчальний процес залежатиме, насамперед, від ставлення вчителів до цього процесу.

Нами проведено опитування вчителів початкових класів шкіл м. Ківерці та м. Луцька Волинської області.

В основу опитування взято стаж роботи вчителів, зокрема: до 3-х років – 3 особи, від 3 до 10 років – 3 особи, від 10 до 20 років – 6 осіб, більше 20 років – 21 особа. Загалом опитано 33 вчителя початкових класів.

Питаннями «Як Ви ставитеся до формування медіаграмотності молодших школярів у початковій школі з предмета «Я у світі»? та «Чи маєте Ви досвід проведення занять з медіаграмотності з предметом «Я у світі» у початковій школі?» визначали ставлення вчителів до наскрізного включення медіаскладової частини в освітній процес, а також те, чи застосовують учителі елементи медіаграмотності на уроках «Я у світі».

Зважаючи на результати опитування, можна стверджувати, що більшість вчителів, тобто 72,7%, позитивно ставляться до

формування медіаграмотності в молодших школярів. Це можна зрозуміти, адже 82,8% учителів уже зараз у своїй педагогічній практиці проводять заняття з медіаграмотності під час вивчення предмета «Я у світі». Жоден опитаний не вважає медіаосвіту в навчальному процесі чимось негативним.

Учасники анкетування мали обрати п'ять головних, на їхню думку, завдань медіаграмотності, які відображають основні теорії медіаосвіти. 72,7% та 63,6% відповідно респондентів вважають, що розвиток критичного мислення особистості стосовно медіа та розвиток умінь самовиражатися за допомогою медіа, створювати медіатексти є саме тим, що відображає основні положення теорії медіаосвіти. Недооцінили вчителі такий елемент теорії медіаосвіти, як отримання аудиторією знань з історії медіа та з історії медіакультури – 0%. Також неважливим опитані вважають розвиток здібностей аудиторії до політичного, ідеологічного аналізу різних аспектів медіа, медіакультури – 9,1%.

Якщо порівняти ці дані з вимогами Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (сприяння формуванню медіаімунітету особистості, рефлексії і критичного мислення, здатності до медіатворчості, спеціалізованих аспектів медіакультури) [2], можемо констатувати, що більшість відповідей стосуються всіх згадуваних завдань. Водночас незначний відсоток використання термінології, положень теорії пояснюється певним нерозумінням їх важливості на початковому етапі впровадження медіаосвіти. Адже без опори на теоретичні питання медіа неможливо розвивати, наприклад, критичне мислення або навчати учнів/учениць розуміння мови медіа.

Усе це дає підстави для висновку, що попри загальну підтримку вчителями про-

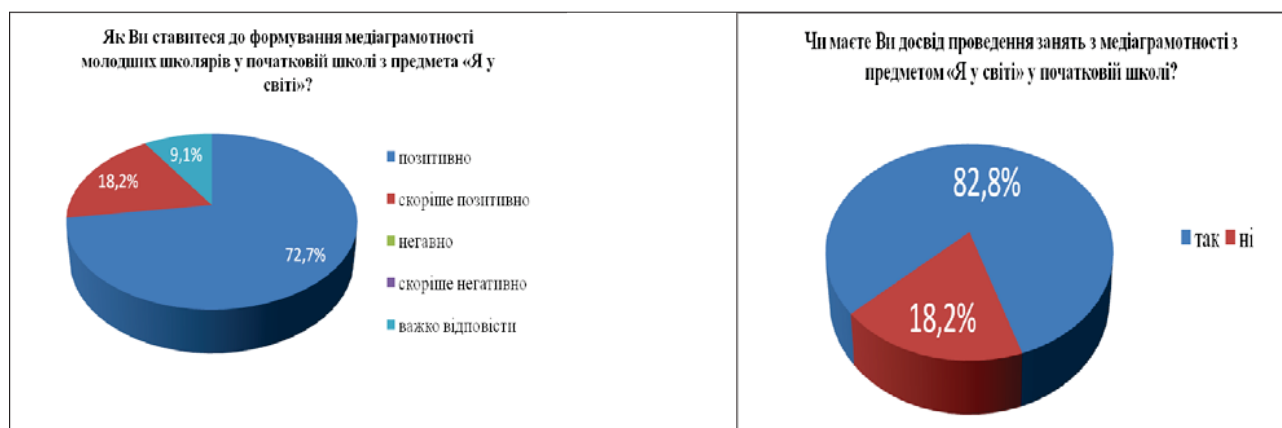

Рис. 1. Ставлення вчителів до формування медіаграмотності молодших школярів та до проведення занять з медіаграмотності на уроках «Я у світі»

ритетності розвитку критичного мислення на матеріалі медіакультури, демократичних засад медіаосвіти, в середовищі педагогів ще немає достатнього розуміння важливості інших істотних медіаосвітніх завдань.

Ми не могли обійти увагою питання визначення цілей медіаграмотності в освітньому процесі. В анкеті його було сформульовано так: «Які, на Вашу думку, найважливіші цілі медіаграмотності в навчальному процесі з предмета «Я у світі» в початковій школі?» Потрібно було обрати п'ять найважливіших.

Найважливішим учителі вважають розвиток уміння доцільно використовувати різні медіа, підвищення мотивації та зацікавленості учнів/учениць до предмета і навчання, розвиток здатності учнів/учениць до критичного мислення – 90,9% та 72,7% відповідно. Як показала анкета, жоден з опитаних не вважає головною ціллю надавати знання з теорії медіа, історії їх виникнення – 0%.

Наступне питання «Яке Ваше ставлення до впровадження медіаосвіти в навчальний процес початкової школи?» мало на меті встановити, чи готові вчителі до впро-

Таблиця 1

«Які, на Вашу думку, завдання медіаграмотності в початковій школі найбільше відображають основні положення теорії медіаосвіти?»

Індикатори	%
Розвиток естетичного сприйняття, смаку, оцінки естетичних якостей медіатекстів, розуміння медіатекстів, пропаганда шедеврів медіакультури	18,2
Розвиток критичного мислення особистості стосовно медіа	72,7
Захист від шкідливого впливу медіа (наприклад, від впливу сцен насильства на екрані, від пропаганди поганого смаку, від творів низької художньої якості тощо.)	36,4
Задоволення різних потреб аудиторії в галузі медіа	27,3
Навчання аудиторії практичних умінь роботи з медіатехнікою	45,5
Розвиток здібностей аудиторії до політичного, ідеологічного аналізу різних аспектів медіа, медіакультури	9,1
Розвиток здібностей аудиторії до сприйняття, розуміння й аналізу мови медіатекстів (аудіовізуального ряду, композиції, стилістики, символіки та ін.), «декодування» медіатекстів	36,4
Розвиток здібностей аудиторії до аналізу медіатекстів у широкому культурологічному, соціокультурному контексті з урахуванням таких понять, як «джерело інформації» (агентство медіа), «категорія медіа» (вид, жанр медіа), «технологія медіа», «мова медіа», «аудиторія медіа», «репрезентація»	18,2
Підготовка людей до життя в демократичному суспільстві	27,3
Розвиток комунікативних здібностей особистості	54,5
Розвиток умінь самовиражатися за допомогою медіа, створювати медіатексти	63,6
Отримання аудиторією знань з історії медіа, з історії медіакультури	0
Отримання аудиторією знань з теорії медіа і медіакультури (включаючи такі поняття, як «агентство медіа», «категорія медіа», «мова медіа», «технологія медіа», «репрезентація медіа», «аудиторія медіа» тощо.)	9,1
Розвиток здібностей аудиторії до морального, етичного, психологічного аналізу різних аспектів медіа, медіакультури	45,5

Таблиця 2

«Які, на Вашу думку, найважливіші цілі медіаграмотності в навчальному процесі з предмета «Я у світі» в початковій школі?»

Індикатори	%
Модернізація сучасного навчального процесу	45,5
Підвищення мотивації та зацікавленості учнів до предмета і навчання	72,7
Розвиток інформаційної та медіакультури учнів	54,5
Розвиток здатності учнів до критичного мислення	72,7
Розвиток здатності учнів до естетичного сприйняття, оцінки, розуміння, аналізу медіатексту	45,5
Розвиток уміння доцільно використовувати різні медіа	90,9
Розвиток комунікативних здібностей особистості	45,5
Навчання учня самовираженню за допомогою сучасних засобів медіа	45,5
Розвивати знання соціальних, культурних підтекстів медіатекстів	9,1
Надавати знання з теорії медіа, історії їх виникнення	0

вадження медіаосвіти в сучасні школи. Респонденти мали обрати два варіанти відповіді.

Можна зазначити, що більшість опитаних (72,7%) бачать медіаосвіту в початкових класах як інтегрований урок зі шкільними дисциплінами. Також більше половини респондентів наголосили, що це має бути обов'язково присутнім у навчанні молодших школярів.

Зважаючи на те, що більшість учителів вважають медіаосвіту потрібною в сучасному освітньому процесі, то логічним було наступне питання: «Якими медіанавичками Ви володієте?» (потрібно було обрати три медіанавички, якими педагог володіє найбільше).

Результати відповідей були неоднозначними. 54,5% вчителів зазначили, що вміють організувати будь-який етап уроку з використанням медіа. 45,5% – підготувати урок з використанням кількох медіа, працювати в мережі Інтернет. Неочікуваним було те, що жоден опитаний не вважає, що може

передбачити результат використання конкретних медіа в освітньому процесі, а також не вміє інтерпретувати й аналізувати друковані й електронні ЗМІ.

Результати опитування дають підстави говорити про те, що, використовуючи елементи медіаосвіти на уроці, вчителі не розуміють, яким чином це має впливати на дітей. Недостатній рівень розвитку

Рис. 2. Визначення перешкод щодо використання медіаграмотності на уроках «Я у світі»

Таблиця 3

«Яке Ваше ставлення до впровадження медіаосвіти в навчальний процес початкової школи?»

Індикатори	%
У медіаосвіті молодших школярів немає необхідності	0
Медіаосвіта молодших школярів має бути обов'язковою	54,5
Медіаосвіта молодших школярів має бути факультативним курсом як гурток	18,2
Медіаосвіта молодших школярів має бути інтегрована зі шкільними дисциплінами	72,7
Медіаосвіта в початковій школі має бути як окремий предмет	9,1
Медіаосвіта в початковій школі повинна бути синтезом автономних та інтегрованих уроків	36,4

Таблиця 4

«Якими медіанавичками Ви володієте?»

Індикатори	%
Уміння поставити освітню мету, яку можна вирішити за допомогою медіа	27,3
Уміння планувати свої дії та дії учнів в освітньому процесі з використанням медіа	18,2
Уміння аналізувати ефективність використаних медіа для вирішення конкретного педагогічного завдання	18,2
Уміння навчити учнів спілкуватись на медіакультурному рівні	18,2
Уміння подати навчальний матеріал за допомогою термінології медіа	27,3
Уміння організувати будь-який етап уроку з використанням медіа	54,5
Уміння підібрати медіа, які будуть розвивати медіакультуру учнів	9,1
Уміння інтерпретувати й аналізувати друковані й електронні ЗМІ	0
Уміння аналізувати і встановлювати відповідність вживаних медіа віковій категорії учнів і змісту матеріалу навчального предмета	9,1
Уміння підготувати урок з використанням кількох медіа	45,5
Уміння передбачити результат використання конкретних медіа в навчально-виховному процесі	0
Уміння працювати із засобами мультимедіа	18,2
Уміння організувати кожного учня до самостійної роботи з медіа	18,2
Уміння бути досвідченим користувачем медіа	9,1
Уміння працювати в мережі Інтернет	45,5

критичного й аналітичного мислення може бути серйозною завадою для повноцінної медіаосвіти в молодшій школі.

Ми запитали, чи бачать респонденти перешкоди у використанні елементів медіаграмотності на уроках «Я у світі».

За відповідями вчителів можна зробити висновок про розуміння ними необхідності інноваційних змін в освіті і прагнення педагогів долучитись до цих змін. Проте важливо наголосити на тому, що вчителі не усвідомлюють, що їм не вистачає знань з теорії і методики медіаосвіти, а також не розуміють, що такі уроки займають багато часу на підготовку – 33,3%. Деякі з респондентів відзначили, що в них немає бажання цим займатись – 5,6%. Один з опитаних, не знайшовши відповіді, яка задовольнила б його, зазначив: «Не вистачає коштів на повноцінне забезпечення технічними засобами у класах».

Важливою складовою частиною формування медіаграмотності та критичного мислення учнів/учениць початкової школи є забезпечення вчителів високоякісними матеріалами і технічними засобами для уроків та вміння їх систематизувати.

Майже всі опитані зазначили, що, організовуючи діяльність учнів/учениць на уроці «Я у світі», застосовують спеціальні методи і прийоми для створення позитивної психологічної атмосфери й відкритого спілкування учнів/учениць між собою – 81,8%. Жоден із вчителів не нехтує психологічною атмосферою в класі, вважаючи, що можна поєднати виконання програми, дисципліну і відкрите спілкування з учнями/ученицями.

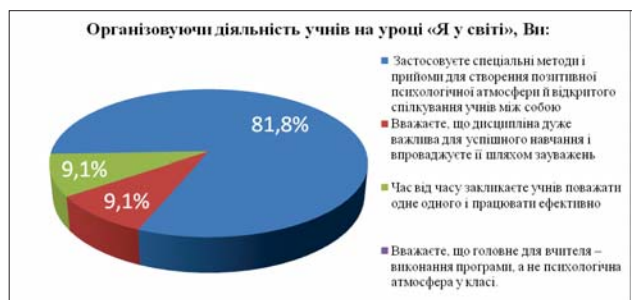

Рис. 3. Організація діяльності учнів/учениць на уроці «Я у світі»

Будь-яке зростання, просування вперед є неможливим без обміну думками, без дебатів і суперечок. Завдання уроків – виявлення різноманітних точок зору учасників на питання або проблему та всебічний аналіз кожної з них.

Опитані вчителі зазначили: 54,5% педагогів на кожному уроці організовують обговорення учнями/ученицями дискусійних питань змісту матеріалу, який вивчають. Усі

практикуючі вчителі не погодились з тим, що дискусія – це лише трата часу.

Рис. 4. Форми роботи вчителів на уроці з предмета «Я у світі»

Ми запитали, як респонденти оцінюють свій рівень компетентності щодо формувань навичок критичного мислення та медіаграмотності на уроках «Я у світі». Переважна більшість учителів вважають себе компетентними в цих питаннях – 78,5%, посередній рівень має лише 3,3% опитаних.

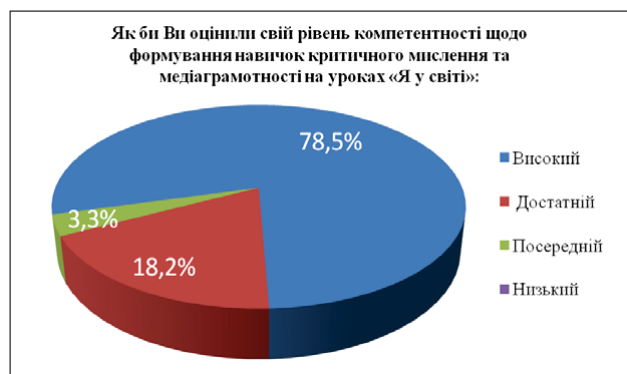

Рис. 5. Рівень компетентності вчителів щодо формування навичок критичного мислення та медіаграмотності

Отже, за даними опитування можна зробити висновок, що в більшості вчителі володіють необхідними знаннями для формування навичок медіаграмотності у молодших школярів, проте є декілька чинників, зокрема відсутність технічного оснащення, нерозуміння вчителями того, що медіаграмотність – це не лише відео, але й періодичні видання, зміст яких можна використовувати під час занять на уроках «Я у світі». Можна зазначити, що вчителі, які працюють у сфері освіти понад 10 років, готові до нововведень і хочуть бути рушіями змін в освітньому процесі молодших школярів, гарантами формування медіаграмотності у підростаючого покоління. За результатами проведеного анкетування можна говорити про необхідність здійснення просвітницької діяльності

з педагогами щодо медіаграмотності та медіаосвіти, допомогти педагогам навчитись використовувати медіа так, аби вони несли певну мету та користь для дітей на уроці, реалізовували освітні компетентності.

Сучасний етап розвитку освітнього процесу є стартом для практичного впровадження медіаосвіти в навчання. Дуже важливо, аби цей етап не закріпився як факультатив у сучасній старшій школі, а проходив наскрізно, від молодшого шкільного віку і до нескінченності. Початкова школа є найбільш сприятливим часом для закладення основ медіаграмотності та критичного мислення у людини. Впровадивши вправи з медіаграмотності та критичного мислення в буденні заняття з дисципліни «Я у світі», можна зазначити, що діти краще сприймають інформацію, коли працюють з нею, виконують пошукові та аналітичні дії; вчать організовувати пошукову діяльність у межах теми, ставити запитання та правильно відповідати на них. З часом це може стати не лише видом роботи на окремому уроці.

У рамках викладання медіаграмотності потрібно зосередитись на розвитку в дітей таких ключових складників критичного мислення, як: допитливість і бажання досліджувати; постійне занурення в процес дослідження, адже носії критичного мислення здобувають, аналізують та оцінюють інформацію постійно; базове скептичне ставлення – ті, хто думає критично, завжди висувують припущення, мотиви, шукаючи відповіді на питання, які їх цікавлять, і знають, як саме задати питання, аби отримати ту інформацію, яка їх цікавить; поцінювати гарну аргументацію – вони можуть розрізнити факт і думку, можуть оцінити її; гнучкість і неупередженість – вони вільні від упереджень, можуть змінювати власну думку відповідно до інформації, яку отримують. Медіаграмотність поєднує ці складники критичного мислення і використовує їх як основний елемент для розвитку інших навичок.

Висновки з проведеного дослідження. За результатами досліджень можемо з упевненістю сказати, що більшість учителів вже на початковому етапі використовують деякі елементи та вправи для формування медіаграмотної особистості, проте самі ще недостатньо теоретично підковані в цьому питанні. Задля розвитку потрібних компетентностей у дітей варто попрацювати над компетентністю вчителів. Користь від медіаосвіти пов'язується у свідомості школярів з формуванням певних уявлень,

знань і навичок, загальним розвитком і рівнем ерудованості.

Медіаосвітні уроки мають виховувати критичне мислення, а найкраще воно активізується в спілкуванні, коли треба відстоювати свою позицію. Медіапедагог повинен йти на контакт із дітьми, провокувати їх на діалог, навчити не боятись озвучити свою думку, а також аргументувати її. Ми на практиці зрозуміли, як можна і варто впроваджувати медіаосвіту та формувати критичне мислення у дітей молодшого шкільного віку. Подані в цікавій формі завдання діти сприймають набагато краще, ніж буденні вправи з підручника чи зошита. Робота з інтернет-ресурсами, за допомогою яких учні/учениці шукають інформацію, вчать правильно задати запит для пошуку, аби знайти важливу тематичну інформацію, – це те нове на уроці, що допомагає дітям включатись у роботу, починати аналізувати те, чим вони займаються, розуміти, для чого це їм потрібно і як це застосовувати.

Уроки з медіаграмотності мають стати невід'ємною частиною навчального плану в усіх українських школах, починаючи з молодшого шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Іванов В.Ф. Основні теорії масової комунікації і журналістики. Київ: Академія української преси, 2010. 260 с.
2. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: <https://goo.gl/ubhjQz>
3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / ред.-упор. В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за наук. ред. В.В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.
4. Найдьонова Л.А. Перспективи розвитку медіаосвіти в контексті болонського процесу: процесуальна модель медіа культури. Болонський процес і вища освіта в Україні та Європі: проблеми й перспективи. Київ, 2007. С. 162–168.
5. Онкович Г.В. Використання інтегрованого простору знань у начальному процесі засобами медіаосвіти. Журналістика, філологія та медіаосвіта: зб. наук. доповідей: у 2-х т. Полтава: Освіта, 2009. Т. 2. С. 252–255.
6. Онкович Г.В. Медіаосвітні технології і компетентнісний підхід. Реалізація європейського Досвіду компетентнісного підходу у вищій колі України: матер. метод. семінару. Київ: Пед. думка, 2009. С. 206–217.
7. Потятинник Б.В. Медіа: ключі до розуміння. Львів: Паіс, 2004. 312 с.
8. Шейбе С., Рогоу Ф. Медіаграмотність: підручник для вчителя; перекл. з англ. С. Дбюма; за загал. ред. В.Ф. Іванова, О.В. Волошенюк. Київ: Центр вільної преси, Академія української преси, 2014. 319 с.